

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**ALTRUISMUS U STUDENTŮ PŘIPRAVUJÍCÍCH SE
NA POMÁHAJÍCÍ PROFESE**

Bakalářská práce

Autor práce: Veronika Blažková

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Helena Zášková, CSc

.Datum odevzdání práce: 22. 5. 2008

Abstract

Altruism among students preparing for helping professions

There are many professions where the main mission is to help people. They are usually designated as helping professions. They comprise specific characteristics among which the key role is played by the worker's personality. It can be said that the personality of the helping person is the main tool for successful performance in these professions. The personality structure is largely influenced by the factors of altruism and prosocial behaviour.

The topic of the bachelor thesis, *Altruism among students preparing for helping professions*, was chosen due to the fact that in the past the problems of altruism were not paid much attention in domestic professional literature.

The theoretical part deals with the definitions of altruism, which more or less differ according to particular sources, and also offers my explanation of the altruism concept from the point of view of e.g. ethics, philosophy and sociobiology. I also focused on the motivation involved in altruistic behaviour (why and under which circumstances people are willing to help). It was necessary to mention the helping professions, their exceptional role, specificities, importance but also some related risks.

The objective of my bachelor thesis consists in specifying chosen personal characteristics, mainly altruism, which are related to vocational selection preferring the sphere of helping professions. The thesis aims at better and deeper understanding of helping professions or rather the individuals who perform them. The survey was carried out on the basis of questionnaires and was supposed to prove the following hypothesis: Students preparing for helping professions show a higher level of altruism compared to population standard. The survey was carried out in a random sample of the students of the Faculty of Health and Social Studies of the University of South Bohemia in České Budějovice.

The hypothesis was verified. Students preparing for helping professions show a higher level of altruism.

Keywords: Altruism, Altruistic behaviour, Empathy, Helping professions, Prosocial behaviour

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Altruismus u studentů připravujících se na pomáhající profese“ vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích: 21. 5. 2008

Podpis studenta:

Poděkování:

Především bych chtěla poděkovat Doc. PhDr. Heleně Záškové, CSc. za odborné vedení, cenné rady a připomínky k mé práci. Dále patří můj dík také rodině a přátelům za podporu a trpělivost.

Obsah

Úvod.....	7
1. Současný stav.....	8
1.1 Definice altruismu	8
1.1.1 Filozofické pojetí altruismu.....	8
1.1.2 Altruismus z hlediska etiky	9
1.1.3 Altruismus v sociobiologii.....	9
1.1.4 Altruismus tvrdého a měkkého jádra	10
1.2 Altruistické chování a jeho motivace.....	11
1.3 Specifika lidského altruismu	13
1.3.1 Empatie a altruismus	14
1.4 Prosociální chování	16
1.4.1 Znaký altruistického chování.....	16
1.4.2 Třídění pomoc přinášejícího chování.....	17
1.4.3 Prosociální tendence.....	17
1.5 Pomáhající profese	18
1.5.1 Neangažovaný a angažovaný pracovník	19
1.5.2 Vztah mezi pomáhajícím pracovníkem a klientem.....	20
1.5.3 Etika práce v pomáhajících profesích.....	21
2. Cíl práce a hypotézy.....	22
2.1 Cíl práce	22
2.2 Hypotéza.....	22
3. Metodika	23
3.1 Charakteristika výzkumného souboru.....	23
3.2 Použitá metoda	23
4. Výsledky	25
4. 1 Altruistická láska	25
4. 2 Altruistické hodnoty.....	28
4.2 Altruistické chování	30

5. Diskuse	34
6. Závěr.....	39
7. Seznam použitých zdrojů	40
8. Klíčová slova	44
9. Přílohy	45

Úvod

Existuje celá řada povolání, jejichž hlavním posláním je pomáhat lidem. Souhrnně se označují jako pomáhající profese. U těchto profesí nalezneme určitá specifika, k nimž neodmyslitelně patří i nároky na osobnost pracovníků. Vlastně se dá říci, že osobnost pomáhajícího je klíčovým nástrojem k úspěšnému výkonu těchto profesí. Významnou roli v osobnostní struktuře přitom sehrávají faktory altruismu a prosociálního chování.

Téma *Altruismus u studentů připravujících se na pomáhající profese* jsem si zvolila proto, že otázkám altruismu nebyla v minulých letech v naší literatuře věnována zvláštní pozornost. Motivací pro výběr tématu byla z části i ta skutečnost, že se mezi studenty pomáhajících profesí řadím i já a v budoucnu chci v této oblasti pracovat, a každé hlubší porozumění a pochopení pomáhající profese pro sebe považuji za plus.

V teoretické části mé bakalářské práce jsem se nejprve zabývala definicí altruismu, která není jednotná. Záleží na tom, zda jde o definici z hlediska filozofie, etiky a nebo z hlediska biologie či sociobiologie. V souvislosti s pomáhajícími profesemi a pro účely mé práce je pravděpodobně nejvhodnější přiklonit se k definici nejjednodušší, která altruismus popisuje jako nezištné chování ve prospěch druhých. Podrobněji jsem se zabývala i příčinami altruistického chování. Proč a za jakých okolností jsme vlastně ochotni si pomáhat, co nás k altruistickému jednání dokáže motivovat. A v neposlední řadě jsem svoji pozornost zaměřila na pomáhající profese, na jejich výjimečnost, specifickou, důležitost, ale také rizika a úskalí.

Cíl mé bakalářské práce spočívá ve zmapování vybraných osobnostních charakteristik, především altruismu, které souvisejí s volbou budoucího povolání ve sféře pomáhajících profesí. Smyslem je lépe a hlouběji pochopit pomáhající profese.

1. Současný stav

„Nesobecky! – Tamten je prázdný a chce se naplnit, tento je zas příliš plný a chce se vyprázdnit, oba to pudí najít si jedince, který jim k tomu poslouží. A tento proces, chápaný v nejvyšším smyslu, nazýváme v obou případech jedním slovem: láska, jak? Láska že by měla být cosi nesobeckého?“ (Nietzsche, 2004 str. 98)

1.1 Definice altruismu

Svůj původ má slovo *altruismus* v latině (*alter* – druhý, jiný). Autorem tohoto pojmu je Auguste Comte, francouzský myslitel a zakladatel pozitivizmu. V různých pramenech se definice altruismu co do obsažnosti liší. V Psychologickém slovníku, jehož autorem je Norbert Sillamy, je altruismus označen jako nezištná péče o blaho druhých. Svůj původ má v přírodě, může však vyplývat i z rozumové úvahy (Sillamy, 2001). Velmi stručnou a jednoduchou definici najdeme v Psychologickém slovníku od Bohumila Geista, kde je za altruismus považováno myšlení, cítění a jednání, které bere ohled na ostatní lidi, nezištný, neprospěchářský a nesobecký vztah k lidem. Altruismus je zde chápán jako protiklad egoismu (Geist, 2000). Mnohem podrobnější výklad podává Psychologický slovník od Pavla a Heleny Hartlových. Altruismus je zde definován jako sebeoslabující a sebezničující chování ve prospěch druhých, které může být zcela racionální či zcela automatické, uvědomělé nebo neuvědomělé a vedené vrozenými emocionálními reakcemi (Hartl, Hartlová, 2000).

1.1.1 Filozofické pojetí altruismu

Z pohledu filozofie je altruistické jednání spojováno s altruistickým ideálem, jenž je silným motivem praktického jednání. Ideál je zde tedy efektivním zdrojem altruistického chování. Kdo nemá tento ideál, ale žije ve společnosti druhých, kteří ho mají a pro které altruistický ideál znamená důležitou část jejich pochopení sama sebe, je rovněž silně motivován k osvojení tohoto ideálu. Více či méně to vyplývá ze silného tlaku přizpůsobit se. Můžeme tedy říci, že existuje jistý sociální tlak ve prospěch zmiňovaného ideálu. Na příkladu ideálu je možné ukázat, že i mimo morálku existují

silné faktory, které mohou být motivující k jednání ve prospěch druhých. Protože altruistické jednání není povinné, nemá tedy vlastnost mravního požadavku. Důležitým nesobeckým zdrojem altruistického jednání je např. soucit. Altruistické jednání zde nevychází z vůle, nýbrž z pocitu. Skutečnost, že někdo druhý trpí, je v soucitu rozvíjeno jako něco, co se dotýká i druhého člověka. To negativně ovlivňuje jeho pocit spokojenosti. Impuls udělat něco ve prospěch druhého je pak vyvozován z tohoto negativního pocitu (**Saunders, 2006**).

1.1.2 Altruismus z hlediska etiky

Z hlediska etiky je altruismus chápán jako protiklad egoismu. Jako cíl morálního jednání vyžaduje především dobro pro druhé. Účely jiných jsou preferovány před vlastními nebo jsou kladeny alespoň na stejnou rovinu důležitosti. Svými ideovými kořeny tkví mravní princip altruismu ve starověkých morálních představách vyjádřených též v křesťanských přikázáních. Myšlenka altruismu se v 17. a 18. století stala složkou mnoha etických učení (**Geist, 2000**).

1.1.3 Altruismus v sociobiologii

Úvahy, které se týkaly altruismu, altruistického jednání a egoismu, nově oživila evoluční biologie (např. Richard Dawkins). Ta pokládá starost o přežití a vlastní reprodukci, jejímž nositelem je tzv. sobecký gen, za jediný motor evoluce. Geny, které v této soutěži neuspěly, postupně vymizely, jelikož jejich nosiči vyhynuli. Existující altruistické chování je možné vysvětlit buď tím, že je altruistické pouze zdánlivě, anebo příbuzností jedinců, kteří altruistickým chováním podporují reprodukci společných genů. Lze tedy říci, že altruistický čin je založen pouze na tom, zda jeho výsledek zvyšuje či snižuje vyhlídky na přežití předpokládaného altruisty a také toho, ke komu se altruisticky zachoval. Podle sociobiologů pomáháme především našim příbuzným, nepříbuzným opačného pohlaví, kteří nám mohou pomoci naše geny rozšířit, a všem nepříbuzným, kteří nám mohou naše služby nějakým způsobem oplatit. Nejméně pak pomáháme jedincům, kteří by eventuelně mohli ohrozit naše postavení (**Dawkins, 2003**). Sociobiologie tedy chápe altruismus jako jednání, které téměř vždy přináší zisk

a ke kterému vždy existuje reálná motivace. Za vznešenými zdánlivě nezištnými činy stojí egoistické zájmy (**Wilson, 1993**).

Richard Dawkins ve své knize *Sobecký gen* říká: „*Zkusme se učit obětavosti a altruismu, neboť všichni se rodíme sobečtí*“ (**Dawkins, 2003**, str. 15).

1.1.4 Altruismus tvrdého a měkkého jádra

Pojem altruismus tvrdého jádra označuje ryzí altruismus, jehož základem je příbuzenský výběr. Impuls k takovému chování může být iracionální, směřuje jednostranně k jiným lidem, přičemž poskytovatel altruistického jednání nemá touhu po stejné zpětné reakci. Altruismus tvrdého jádra je téměř nedotčen společenskou odměnou nebo trestem. Toto chování se s největší pravděpodobností vyvinulo přírodním nebo příbuzenským výběrem. Dá se tedy očekávat, že altruismus tvrdého jádra bude na četnosti a intenzitě ubývat tím více, čím je příbuzenství vzdálenější (**Wilson, 1993**).

Příbuzenský výběr je výběrem přirozeným, který je uskutečňován skrze sociální interakce mezi příbuznými. Jednotlivci se chovají altruisticky, protože jejich altruismus je cestou k přežití druhu, který nese stejné geny jako oni (obzvláště zřetelné je to u společenství mravenců a podobných živočichů) (**Hayesová, 2000, Michel, Mooreová, 1999**).

Altruismus měkkého jádra je chování do jisté míry sobecké a vypočítavé. Takový altruista očekává pro sebe, případně pro své blízké, pozitivní odezvu u společnosti (**Wilson, 1993**). Tato forma altruismu se dá též nazvat jako reciproční altruismus. Tento pojem poprvé popsal R. L. Trivers. Jde o vzájemnou pomoc mezi geneticky nepříbuznými jedinci. Vývoj tohoto vztahu je podmíněn nízkou mírou oběti ze strany poskytovajícího, vysokým prospěchem pro příjemce pomoci a velkou pravděpodobností, že příjemce a dárce si své role v blízké době vymění. Populace toleruje jen velmi malé procento podvodníků. Se stoupajícím procentem podvodů začne klesat hladina recipročního altruismu, tím i pokušení k podvádění, takže podíl podvodů začne opět klesat (**Trivers, 1971** podle **Michel, Mooreová, 1999**).

1.2 Altruistické chování a jeho motivace

Altruismus může, ale nemusí nutně obsahovat znak ochoty zřít se vlastního dobra ve prospěch jiné osoby nebo celé skupiny osob. Také nemusí nutně souviset s obětí (např. altruisticky motivované finanční příspěvky jsou sice jistou finanční obětí, nikoli však ve smyslu sebeobětování se) (Nakonečný, 1999). Existence altruistických činů je zřejmá, vzniká ale otázka, čím jsou motivovány. Proč si vlastně lidé pomáhají? Jednoznačná odpověď na tuto otázku není, je třeba ji opřít o několik rovin: biologická, individuální, interpersonální a rovina sociálních systémů.

Biologický přístup vysvětluje altruistické chování z hlediska vrozených tendencí, genetických predispozic. Toto chování je výsledkem přirozeného výběru, který závisel na skutečnosti, zda toto chování spíše zvyšovalo, než snižovalo naději jedince a jeho příbuzných na reprodukci. Na vývoji prosociálního chování se patrně podílely tyto dva základní procesy: upřednostňování příbuzných jedinců a vzájemnost (reciprocita).

Individualistický přístup podobně jako přístup biologický vysvětluje altruistické chování z hlediska tendencí jedince pomáhat. Předpoklad, že by tyto tendence byly podmíněné geneticky, neplatí však automaticky (mohou a nemusí být), ale předpokládá se, že je jedinec získal v procesu sociálního učení. Individualistické teorie altruismu se dělí na dva směry: první hledí na altruistické chování sítím nálad (podle empirických studií je pomáhání podporováno dobrou náladou, která je navozena úspěchem nebo představami šťastných prožitků a vzpomínkami na ně), druhý staví na předpokladu, že je podmíněno vlastnostmi a rysy osobnosti.

Interpersonální přístup vychází z faktu, že jsou lidé na sobě vzájemně závislí. Jaké jsou výhody a nevýhody, když budou spolupracovat nebo když budou mezi sebou soupeřit? Je přitom obecný předpoklad, že lidé usilují o maximalizování zisku a minimalizování nákladů. Nejrozpracovanější teorií vysvětlující interpersonální chování je teorie výměny. Podle ní jsou v sociálních situacích lidé motivováni k maximalizaci pozitivních výsledků pro sebe. Teorie výměny se později rozšířila o možnost přeměny výměnného vztahu v prosociální vztah. Podmínkou jsou vyhovující náklady a vyhovující zisky (Hewstone, Stroebe, 2006). Tento princip se nemusí uplatňovat vždy

vědomě, ale může mít povahu podvědomé či zcela nevědomé kalkulace. Zisky a odměny, které altruistické jednání motivují, mohou mít vnější efekt, ale mohou především vést k vyššímu sebeocenení, zlepšení sebeobrazu, pocitu spokojenosti, apod. (Mlčák, 2006).

Přístup zaměřený na sociální systémy vyplývá ze skutečnosti, že je sociální chování ovlivňováno faktory, které jsou zásadní pro určité sociální systémy či situace. Společnost sdílí určité kulturní normy, rituály a hodnoty. Zástupci rozličných sociálních rolí vzájemně od druhých očekávají naplňování jejich role. Jedinci mají práva a povinnosti, které plynou z tradic a všeobecných etických pravidel (Hewstone, Stroebe, 2006). Altruistické chování může být motivováno normou sociální reciprocity, tj. pravidlem, které určuje rovnováhu mezi přijímáním pomoci a očekáváním její návratnosti. Tato norma pomáhá zajistit bilanční rovnováhu v sociálních vztazích. Další významnou normou, která souvisí s altruismem, je sociální odpovědnost. Altruistické jednání vůči těm, kteří nemohou recipročně poskytovat pomoc, není řízeno možností budoucí návratnosti, ale sociálním závazkem. Tato norma je aplikována převážně výběrově. Lidé se chovají altruisticky k těm, o nichž si myslí, že u nich nepříznivá situace nastala vlastním zaviněním, a nebo k těm, kteří se jim jeví jako sociálně podobní (Mlčák, 2006).

I když se normy mohou stát velmi silnými motivy prosociálního jednání, nemusejí být aktivovány vždy. Pro aktivaci normy jsou předpokladem čtyři stadia procesu rozhodování o poskytnutí pomoci.

1. Podstatou prvního stadia je posouzení, zda je pomoc nezbytná a možná. Také se zvažuje odpovědnost za tento stav. Ochota pomoci klesá, pokud si dotyčný jedinec nejprve nezkusil pomoci sám, a nebo zavinil-li si své problémy vlastní nezodpovědností.
2. Stadium druhé je spojeno s aktivací pocitu morální povinnosti, který vyplývá z normy. Aktivace normy může být výrazně posilována pozorováním příkladů pomoci z okolí.

3. Ve třetím stadiu se objevuje zvažování nákladů a prospěchu spojených s pomocí. Při tomto rozhodování jsou v úvahu brány nejen vlastní náklady, ale také hodnota přínosu tomu, kdo je příjemcem pomoci.
4. Ve čtvrtém stadiu rozhodování přechází v realizaci samotného prosociálního chování. I přes důkladné posouzení a vyhodnocení výchozí situace může nastat nějaká neočekávaná změna, která většinou vede ke snížení nebo ukončení prosociální aktivity (např. nevhodné chování osoby, které je pomáháno nebo útočník namíří zbraň proti pomáhajícímu) (**Slaměník, Výrost 1997**).

1.3 Specifika lidského altruismu

Pátráme-li po prvcích tvrdého altruismu u lidí, musíme se soustředit na oblast velmi blízkou jedinci (nejbližší příbuzní). Převážná většina lidského altruismu je v podstatě altruismem měkkého jádra, jelikož reciprocita mezi vzdálenými příbuznými nebo i nepříbuznými jedinci je klíčem k lidské společnosti (**Wilson, 1993**).

Lidský altruismus se dá též rozdělit na psychologický a biologický. Pokud se jedinec chová altruisticky, toto jednání pro něho znamená materiální náklady, druhým přináší výhody a není motivováno psychologickým či jiným ziskem, jde o altruismus psychologický. Jestli však jedinec investuje ve jméno prospěchu např. svých dětí, pak se jedná o altruismus biologický (**Koukolík, 2006**). Na rozdíl od lidského biologicky podmíněného altruismu, jenž má morální kvality a je měřitelný, je psychologický altruismus měřitelný jen obtížně. Výrok, že skutečný altruismus je pouze takový psychologický altruismus, který netouží po žádné výhodě (ani po odměně v nebi), považuje Fehr (2005) za mylný, protože uvádí na stejnou morální úroveň činy, které se co do morální kvality velmi odlišují, a všechny označuje za egoistické (**Fehr, 2005** podle **Koukolík, 2007**).

Fehr a kol. (2002) a Gintis (2000) uvádějí, že lidský altruismus je založen na silné reciprocitě, což je kombinace altruistického odměňování a altruistického trestání.

- Altruistické odměňování je odměňování jiných členů skupiny za kooperaci a za dodržování norem.
- Altruistické trestání trestá jiné členy skupiny, kteří normy porušují.

I za cenu vlastní oběti nesou lidé se silnou reciprocitou náklady na altruistické odměňování a trestání, i když jim tento způsob chování nepřináší žádný ekonomický zisk. Naopak úzce biologičtí reciproční altruisté trestají a odměňují pouze v případě, že je to v jejich dlouhodobém zájmu (**Fehr a kol. 2002, Gintis, 2000** podle **Koukolík, 2006**).

Někteří lidé se vědomě rozhodnou pro špatně placené zaměstnání, navíc spojené s dlouhou nepravidelnou pracovní dobou a stresy, a jen proto, že chtějí sloužit a pomáhat lidem. Z jakého důvodu někdo chodí spoustu let do školy jen proto, aby se stal např. ošetřovatelkou, která má nepravidelnou pracovní dobu, dlouhé směny, které jsou vyplněny fyzicky i psychicky náročnou prací s pacienty, v prostředí plném mikrobů a nemocí, a to vše za ne příliš vysoký plat? Materiální zisk či genetická výhoda v tomto případě jako vysvětlení asi nepostačí (**Blackmoreová, 1999**).

1.3.1 Empatie a altruismus

Empatie označuje schopnost vcítit se do pocitů a jednání druhé osoby. Šířeji se dá empatie vysvětlit jako umění zacházet s emocemi, vcítit se do situace druhých, emocionálně se ztotožnit s jejich cítěním, viděním a chápáním, schopnost číst i v neverbálních projevech druhého, chápat o co usiluje, čemu se snaží vyhnout a co skrývá (**Hartl, Hartlová, 2000**).

Většina lidí je schopna se v nějaké míře vcítit do vnitřního stavu druhého člověka. Pozorováním citového stavu jiného člověka se víceméně automaticky a nevědomě navozuje podobný citový stav u pozorovatele, ten je však do jisté míry schopen to tlumit a kontrolovat (**Koukolík, 2007**).

Výborný a výstižný postřeh měl velký americký spisovatel Edgar Allan Poe (1845): „*Chci-li zjistit, jak je druhý člověk moudrý, hloupý, dobrý, nebo špatný, nebo co si právě myslí, vytvořím ve své tváři takový výraz, jenž se co nejpřesněji podobá výrazu jeho tváře, a pak čekám, jaké myšlenky nebo pocity se objeví v mé mysli nebo srdci, které jakoby odpovídaly nebo byly ve shodě s tímto výrazem*“ . (**Koukolík, 2007**, str. 57)

Stejně jako u ostatních lidských vlastností jsou základy empatie vrozené. Počínaje narozením a v průběhu dalších let se rozvíjí do určité míry, ta je u každého člověka trochu odlišná. Pomocí tréninku je možné empatii cíleně rozvíjet i v dospělosti (**Koukolík, 2007**). V pozadí empatie pravděpodobně stojí neurofyziologické mechanismy, protože při určitém poškození mozku neumí dotyčný rozlišit např. citový výraz lidského hlasu, pojmenovat své emoce, apod. (**Hartl, Hartlová, 2000**). Silně narušená nebo chybějící empatie je příznakem různých duševních onemocnění (např. drogové závislosti) nebo závažné poruchy osobnosti „psychopatie“ (**Koukolík, 2007**).

Batson (1991 podle **Křivohlavý, 2004**) uvádí hypotézu, která si všímá vztahu mezi empatií a altruismem. Vychází z konstatování, že alespoň některé jednání některých lidí v některých situacích je prosociálně pravé a neegoistické.

- Jedna skupina pokusů poukazuje na neplatnost tvrzení, že člověk pomáhá druhému jen proto, že se ho pohled na utrpení negativně dotýká a zbavuje se tak vlastního negativního pocitu. Prokázalo se, že empatie má větší sílu.
- Další skupina pokusů vyvrátila obecné tvrzení, že jedinec pomáhá jen z toho důvodu, že je to vyžadováno společenskou morálkou (tzn., že když pomůžu trpícímu, ostatní se na mě budou dívat jako na morálního člověka). I v tomto případě se prokázalo, že silnějším faktorem je empatie.
- Třetí skupina pokusů falzifikovala tvrzení, že pod pomáhajícím jednáním vůči druhému se skrývá touha po veřejné pochvalě a společenském uznání. I zde je empatie větší motivační silou.

Ze studií altruismu tak vyplývá, že *„lidé jsou pravděpodobně prosociálnější, než jsme se dosud domnívali, že druzí lidé jsou pro nás více než jen zdrojem informací, podnětů a odměn v situacích, kde každý z nás hledá jen vlastní dobro. Zřejmě máme i potenciál pečovat o dobro druhého (nezávisle na vlastním zisku)“* (**Batson, Ahmad, Lishner, 2002** podle **Křivohlavý, 2004**).

1.4 Prosociální chování

Mezi pomáhajícím a jedincem, kterému je pomoc poskytnuta, vzniká vztah, jenž se označuje pojmy pomáhání, prosociální chování a altruismus. Pomáhající investuje, příjemce pomoci získává a její „odměna“ je většinou vyšší než vklad pomáhajícího. Pomáhání je termínem obecným, prosociální chování je označením pro takové chování, jež si klade za cíl zlepšit situaci druhé osoby, přičemž pomáhající nemá povinnost poskytnout pomoc na základě své profese a příjemce není organizace ani instituce, ale jedinec. Pro ještě větší specifikaci pomoci se používá pojem altruismus. Motivací takového jednání je vcítění se do situace druhého (**Hewstone, Stroebe, 2006**).

Prosociální chování vyplývá buď ze snahy pomoci druhému (chování motivované altruisticky) nebo ze snahy soustředěné na dosažení vlastního cíle (egoisticky motivované chování). V řadě případů se prosociální chování může zakládat i na kombinaci egoistických zájmů a altruistických cílů. Liší se také podle míry úsilí a vynaložených nákladů. Pomoc s nízkými náklady vidíme kolem sebe denně (člověk dá drobné žebrákovi nebo upozorní pokladní, že mu vrátila více peněz, než měla). Pomoc za cenu vysokých nákladů je vzácnější („hrdinské činy“) (**Hewstone, Stroebe, 2006**).

1.4.1 Znaky altruistického chování

E. Staub (1982) shrnul problematiku prosociálního chování a toto chování definoval jako „chování přispívající k blahu druhých“. Staub také soudí, že je prosociální chování v podstatě významově ekvivalentní s pojmem altruismus a uvádí *znaky altruistického chování*, které popsal Leeds (1963).

- Jednání má účel samo v sobě, není zaměřeno na vlastní zisk.
- Jednání je prováděno dobrovolně.
- Jednání způsobuje dobro (**Leeds, 1963, Staub, 1982** podle **Nakonečný, 1999**).

1.4.2 Třídění pomoc přinášejícího chování

E. A. Witte (1989) převzal *třídění pomoc přinášejícího chování* a jeho jednotlivé třídy charakterizoval takto:

- Plánovaná formální pomoc (např. návštěvy nemocného) je určována řídicími principy morálky, což předpokládá rozpoznání nouzové situace.
- Spontánní neformální pomoc (např. upozornit někoho, že má špatnou informaci) spočívá na efektivní empatii a předpokládá spoluúčast a soucit.
- Pomoc v nouzové situaci (např. osobě postižené srdečním záchvatem) je řízena „sociálním humanismem“, který je opět určován konativními aspekty (schopnost pomoci) a aspekty kognitivními (rozpoznání nouze).
- Pomoc v každodenní situaci (vhození nalezeného dopisu do schránky): uplatňuje se zde osobnost, resp. smysl pro sociální odpovědnost subjektu, a empatie.
- Nepřímá pomoc (dar pro dobročinnou organizaci) je řízena osobní morálkou za předpokladu sociální odpovědnosti a rozpoznání nouzové situace.
- Přímá pomoc (vlození se do ukončení sporu mezi dvěma skupinami) se vyznačuje smyslem pro sociální humanismus, soucitem a schopností pomoci.
- Osobní pomoc (pomoc příteli) je vyvolávána soucitem a vyznačuje se empatií.
- Anonymní pomoc (darování krve) je určována morálními principy a předpokládá rozpoznání nouzové situace a sociální odpovědnost (**E. A. Witte, 1989** podle **Nakonečný, 1999**).

1.4.3 Prosociální tendence

G. Carlo a B. A. Randall (2002) rozlišili šest následujících prosociálních tendencí, ty se od sebe navzájem liší z hlediska motivace.

1. Altruistické prosociální chování – dobrovolné pomáhání, které je motivováno zájmem o prospěch a potřeby druhého člověka. Toto chování může někdy znamenat i náklady a ztráty pro pomáhajícího.

2. Kompliance – pomáhání druhým, které je reakcí na jejich verbální či neverbální žádost. Tento způsob pomáhání je ve společnosti mnohem častější než pomáhání spontánní.
3. Emocionální prosociální chování – pomáhání druhým v emocionálně nabitých situacích, ty mohou u přihlížejícího vyvolat soucit, ale i vzrušení a osobní distres.
4. Veřejné prosociální chování – jednání, k němuž dochází za přítomnosti publika, a s největší pravděpodobností je částečně motivováno snahou získat uznání a respekt druhých.
5. Anonymní prosociální chování – člověk pomáhá, aniž by věděl, komu je takto pomáháno.
6. Prosociální chování v emergentních situacích – pomáhání lidem, kteří se nacházejí v krizových či v jiných naléhavých situacích (**G. Carlo a B. A. Randall, 2002** podle **Mlčák, Zášková, 2006**).

1.5 Pomáhající profese

Pomáhající profese jsou veškeré profese, jejichž teorie, výzkum a praxe jsou zaměřeny na pomoc druhým lidem, na identifikaci a řešení jejich problémů a na získávání nových poznatků o člověku a jeho podmínkách k životu, tak aby pomoc mohla být co nejúčinnější (**Hartl, Hartlová, 2000**). Cílem této pomoci je nejen zlepšení konkrétní životní situace jedinců, ale také snaha o jejich znovuzapojení do společnosti. Tím, že se člověk opět vrátí k „normálnímu fungování“ a k produktivní práci, zvyšuje úspěšnost celé skupiny. Prospěšnost pomáhajících institucí (z hlediska skupinové dynamiky) závisí na schopnosti eliminace počtu „neperspektivních“ jedinců, kterým je pomáháno, ale také na individuálních schopnostech pomáhajících pracovníků (**Slovák, 2006**).

Existuje celá řada povolání, jejichž hlavním cílem je pomáhat lidem: lékaři, zdravotní sestry, pedagogové, pečovatelky, psychologové, sociální pracovníci a další.

Stejně jako i ostatní povolání má každá z těchto profesí svoji odbornost, souhrn vědomostí a dovedností, které je důležité si pro výkon daného povolání osvojit. Na rozdíl od jiných povolání sehraává v těchto profesích neopomenutelnou roli ještě další prvek – lidský vztah mezi pomáhajícím pracovníkem a klientem. Ve všech těchto povoláních je *osobnost pomáhajícího* tím nejdůležitějším nástrojem. Hranice možností zatížení osobnosti a její flexibility jsou zároveň hranicemi konání pomáhajícího **(Kopřiva, 2000, Schmidbauer, 2000)**.

V každodenním kontaktu s lidmi se odehrávají i další profese – manažer, advokát, úřednice nebo kadeřnice. Zde však postačí, když se pracovník bude chovat v souladu s konvencí, tzn. slušně. Nečeká se od něj osobní vztah. Pomáhající pracovník se velmi často setkává s lidmi v nouzi a v závislém postavení. Ti však potřebují víc než pouhou slušnost. Spoluúčast, přijetí, porozumění, pocit, že pracovníkovi nejsou na obtíž, že je pracovník neodsuzuje **(Kopřiva, 2000)**.

Obecně se dá říci, že nároky a požadavky na pomáhající profesionály vyplývají z proměnlivosti a různorodosti povahy lidských problémů. S různou mírou jasnosti a naléhavosti bývají obsaženy např. v teoretických pracích, které se zabývají odbornouází pomáhajících profesí, v etických zásadách, v legislativě, v očekávání odborné i široké veřejnosti, stávajících či možných klientů apod. **(Paulík, 2007)**

1.5.1 Neangažovaný a angažovaný pracovník

Ani v pomáhajících profesích není nijak vzácným jevem, že pracovník bere svou práci jen jako výkon svěřených pravomocí bez osobního zájmu o klienta. Právě v pomáhajících povoláních se velmi snadno může stát, že po slušném jednání, které se předpokládá a vyžaduje u holiče, advokáta či v bance, není u pomáhajícího pracovníka ani stopy (pracovník neangažovaný).

Pomáhající profese mají jistou přitažlivost, a ta může způsobit, že pomáhající vykonává zaměstnání v této sféře i za cenu nižšího příjmu, než jaký by mu byl nabídnut jinde. Tato profese může nadchnout a „pohltnout člověka celého“. Pomáhající se tak může

vyhnout rozštěpení života na dvě části, kdy první část (práce) je jen nezbytnou obětí pro realizaci skutečného života, který začíná až po pracovní době (**Kopřiva, 2000**).

Velmi silným motivačním faktorem je pro pomáhající profese právě altruismus. Dostatečně vzdělaný pracovník, který má zaručen uspokojivý společenský status a je také schopen vyrovnat se s odpovědností na něj kladenou, bude však bez altruismu dosahovat minimálně horších výsledků (pokud vůbec nějakých dosáhne), než kterých by byl jinak schopen (**Slovák, 2006**).

1.5.2 Vztah mezi pomáhajícím pracovníkem a klientem

„Jaký vztah má pracovník sám k sobě, takový mívá i ke klientům, jaké vztahy mají pracovníci mezi sebou, takové mívají i ke klientům“ (**Úlehla, 2007**, str. 113).

Pracovník může naplňovat své profesionální poslání pouze tehdy, když ho druhý přijímá v roli pomáhajícího pracovníka, protože on sám se cítí být klientem. Jedinou cestou, jak se stát pro klienta pracovníkem, je projít procesem připojování a dojednávání ke stanovení společného cíle. Tento proces je třeba udržovat po celý průběh společné práce, protože díky němu se utváří klientův pohled na pracovníka. (**Úlehla, 2007**).

Pracovník jako „prostředník“ mezi potřebami klientů a potřebami společnosti stojí na straně toho mocnějšího. Ačkoli to na první pohled nemusí být úplně zřejmé, je pomáhající velmi mocnou osobou vůči jedinci, protože je zástupcem většiny proti menšině. Tím, že se klient stane předmětem zájmu pracovníka, je ve velmi nepříjemné a nelehké situaci. Je třeba se vyvarovat toho, aby se cítil obviňován, pronásledován či nucen (**Úlehla, 2007**). Problémy s potenciálním zneužitím moci spočívají v tom, že pracovník zasahuje klientovi do života, přičemž si nedodrží potřebný odstup a nezamýšlí se nad tím, co to vlastně může znamenat. Hrozí nebezpečí vytvoření závislosti, podkopání klientovi hodnoty nebo jiného negativního ovlivnění (**Hawkins, Shohet, 2004**).

1.5.3 Etika práce v pomáhajících profesích

Profesionální pomoc je velmi specifickou situací. Pracovník je v ní osobně a nemůže odložit své prožívání. Přitom se musí neustále rozhodovat, volit mezi možnostmi a jednat, a to jediné, co může opravdu přesně definovat, je on sám. V tu chvíli se etika jeho práce stává velmi důležitým momentem. Při absenci etických souvislostí by pomáhající profese mohly být jen těžko vykonávány (**Jankovský, 2003**). Etiku práce užitečně, ale velmi zjednodušeně vymezují etické kodexy. Ty jsou velmi důležité k počátečnímu seznámení a prvotnímu nahlédnutí do problematiky etických hodnocení práce (**Úlehla, 2007**). Některé etické kodexy stanovují požadavky, které je ale nemožné nebo složité uskutečnit, a které mají být zřejmě chápány jako přihlášení se k ideálu, o němž se jeho nedosažitelnost ví. Problém je v tom, že žádný kodex už neříká, co má pomáhající dělat, když se mu některý požadavek nedaří naplnit. Proto by v etických kodexech pomáhajících měla být obsažena ještě jedna věta, která tam zatím nebývá: *„Pomáhající je připraven kdykoliv vnímat a akceptovat svou nedokonalost, slabost a zranitelnost, kterou pomáhání vyjevuje, a pomocí sebereflexe a supervize napomáhat vývoji k lepšímu stavu, než je ten současný.“*

Zformulování etických zásad pro pomáhající profese a následně žádat jejich dodržování je příliš jednoduché řešení pro problematiku vztahu pomáhajícího pracovníka ke klientům. Pomáhající musí pracovat se svým vlastním prožíváním, chtěli tyto zásady nejen uznávat, ale také podle nich cítit. Základní pracovní pozicí pomáhajícího je být v empatickém kontaktu s klientem, ale zároveň neztratit zakotvení v sobě samém (**Kopřiva, 2000**).

2. Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cíl práce spočívá ve zmapování vybraných osobnostních charakteristik, především altruismu, které souvisejí s výběrem budoucího povolání ve sféře pomáhajících profesí.

2.2 Hypotéza

Studenti pomáhajících profesí vykazují zvýšenou hladinu altruismu ve srovnání s populačním průměrem.

3. Metodika

3.1 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum byl proveden u náhodně vybraného souboru studentů Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Jde o kvantitativní výzkum. Celkem bylo mezi studenty rozdáno 65 dotazníků, z toho se vrátilo 57 (88 % návratnost). Konečný výzkumný soubor tedy tvořilo 57 studentů ZSF JCU.

3.2 Použitá metoda

K realizaci výzkumu byl použit nestandardizovaný dotazník altruismu, jehož autoři jsou Rushton, J. P., Chrisjohn, R. D., Fekken, G. D. a autorkou převodu je Doc. PhDr. Helena Záškodná, CSc. Dotazník se skládal ze tří částí: altruistická láska, altruistické hodnoty a altruistické chování. Každá tato část byla vyhodnocena zvlášť. První část tvořily 4 tvrzení vztahující se k altruistické lásce a respondenti volili ze škály, která obsahovala 5 možných odpovědí (souhlasím velmi, souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, nesouhlasím, nesouhlasím velmi). Druhá část dotazníku obsahovala také 4 tvrzení vztahující se ale k altruistickým hodnotám. Respondenti vyjadřovali své kontinuum opět stejným způsobem (souhlasím velmi, souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, nesouhlasím, nesouhlasím velmi). Poslední část dotazníku byla zaměřena na altruistické chování. Zde bylo uvedeno 15 položek (15 činností ve prospěch druhých) a respondenti se pomocí Likertovi škály vyjadřovali, jak často tuto činnost vykonali během posledních 12 měsíců (vícekrát během týdne, jednou týdně, jednou za měsíc, 2–3krát během roku, jednou během posledního roku, ani jednou za poslední rok). Celkem tedy dotazník obsahoval 23 uzavřených otázek. Každé odpovědi byl pak přidělen určitý počet bodů, se kterým se pracovalo při vyhodnocování výsledků.

Altruistická láska:

Souhlasím velmi – 4 body, Souhlasím – 3 body, Ani souhlasím ani nesouhlasím – 2 body, Nesouhlasím – 1 bod, Nesouhlasím velmi – 0 bodů

Altruistické hodnoty:

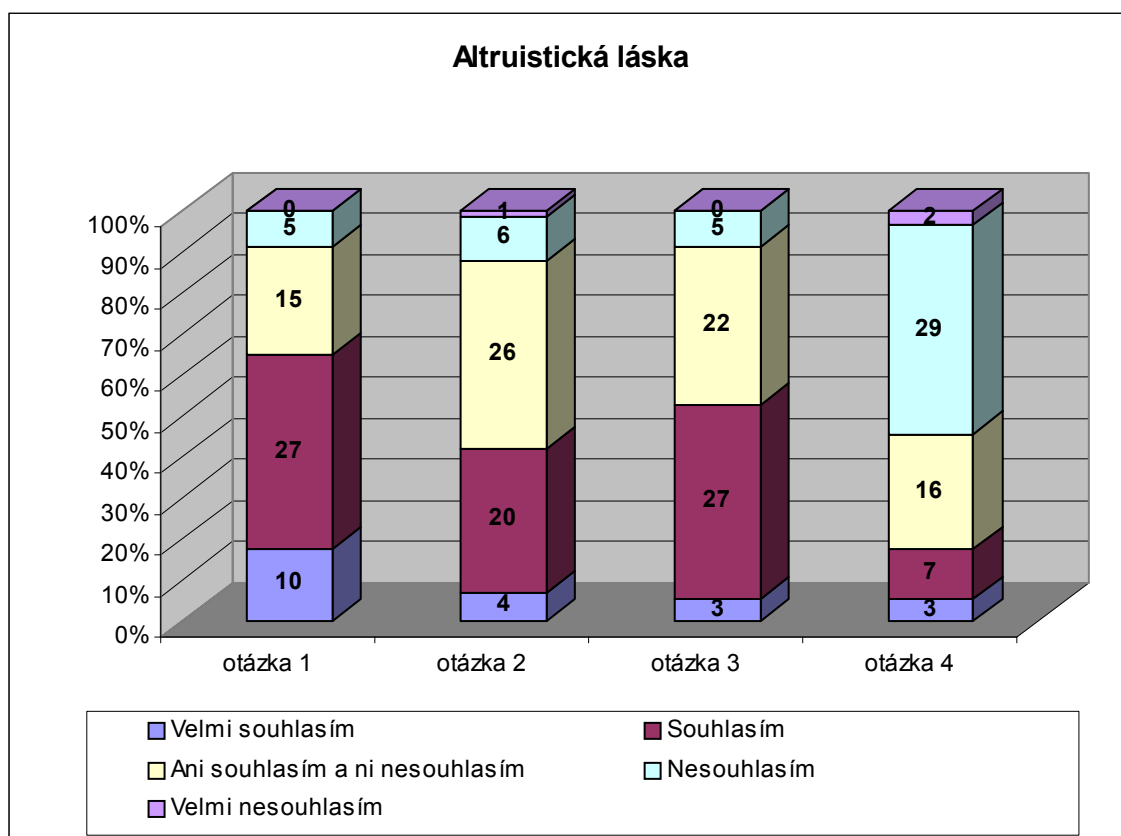
Souhlasím velmi – 4 body, Souhlasím – 3 body, Ani souhlasím ani nesouhlasím – 2 body, Nesouhlasím – 1 bod, Nesouhlasím velmi – 0 bodů

Altruistické chování: Vícekrát během týdne – 5 bodů, Jednou týdně – 4 body, Jednou za měsíc – 3 body, 2 - 3krát během roku – 2 body, Jednou během posledního roku – 1 bod, Ani jednou za poslední rok – 0 bodů

4. Výsledky

4.1 Altruistická láska (první část dotazníku)

Graf 1: Altruistická láska – postoj respondentů k jednotlivým tvrzením vyjadřujícím altruistickou lásku (v absolutních hodnotách)

Zdroj: vlastní výzkum

Část dotazníku s názvem *Altruistická láska* obsahovala 4 tvrzení (4 otázky), ke kterým se respondenti vyjadřovali následujícím způsobem: velmi souhlasím, souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, nesouhlasím a velmi nesouhlasím.

1. Raději budu sám/a trpět, než aby trpěl ten/ta, kterého/kterou miluji.

Z celkového počtu 57 respondentů (100 %) s tímto tvrzením 10 respondentů (18 %) souhlasilo velmi, 27 (47 %) souhlasilo, 15 respondentů (26 %) se nemohlo rozhodnout, 5 (9 %) nesouhlasilo a nikdo nezvolil možnost velmi nesouhlasím.

2. Nemohu být šťastný/á pokud nedám štěstí toho, koho miluji před své vlastní štěstí.

Ke druhému tvrzení se respondenti vyjadřovali takto: 4 studenti (7 % z celkového počtu 57 respondentů) uvedli, že velmi souhlasí, 20 studentů (35 %) souhlasí, 26 studentů (45 %) nevyjádřilo ani souhlas ani nesouhlas, 6 nesouhlasilo (11 %) a 1 velmi nesouhlasil (2 %).

3. Jsem obvykle ochoten/a obětovat svá přání a nechat toho, koho miluji, ať si splní svá.

S touto větou z celkového počtu 57 respondentů 3 (5 %) souhlasili velmi, 27 souhlasilo (47 %), 22 respondentů (39 %) se nemohlo rozhodnout, 5 nesouhlasilo (9 %). Možnost odpovědi velmi nesouhlasím nevyužil nikdo.

4. V zájmu toho, koho miluji, snesu vše.

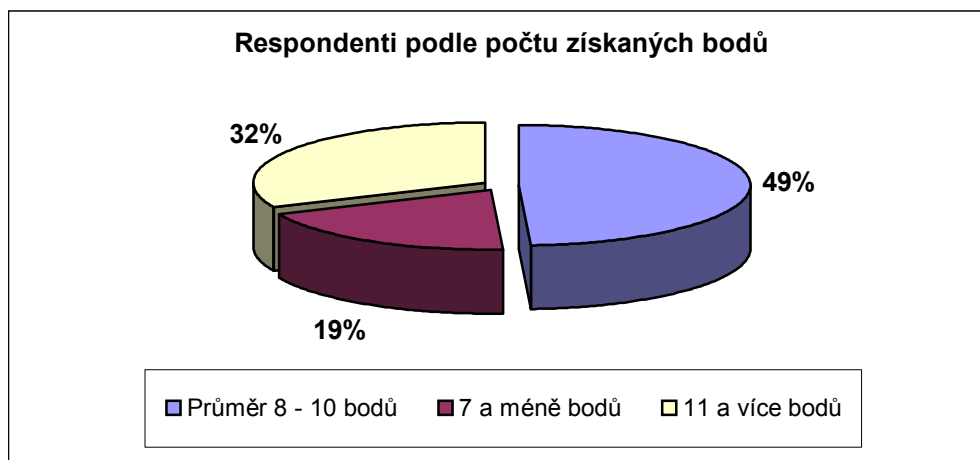
S posledním výrokem z části dotazníku k *Altruistické lásce* 3 respondenti souhlasili velmi (5 %), 7 souhlasilo (12 %), 16 respondentů (28 %) nevyjádřilo ani souhlas ani nesouhlas, 29 nesouhlasilo (51 %) a 2 respondenti velmi nesouhlasili (4 %).

Hodnocení:

Každé odpovědi byl přidělen patřičný počet bodů: Velmi souhlasím – 4 body, Souhlasím – 3 body, Ani souhlasím ani nesouhlasím – 2 body, Nesouhlasím – 1 bod, Velmi nesouhlasím – 0 bodů

Norma = 9 bodů, směrodatná odchylka = 1 bod, průměr tedy činí 8 – 10 bodů

Graf 2: Rozdělení respondentů podle celkového počtu získaných bodů (v procentech)

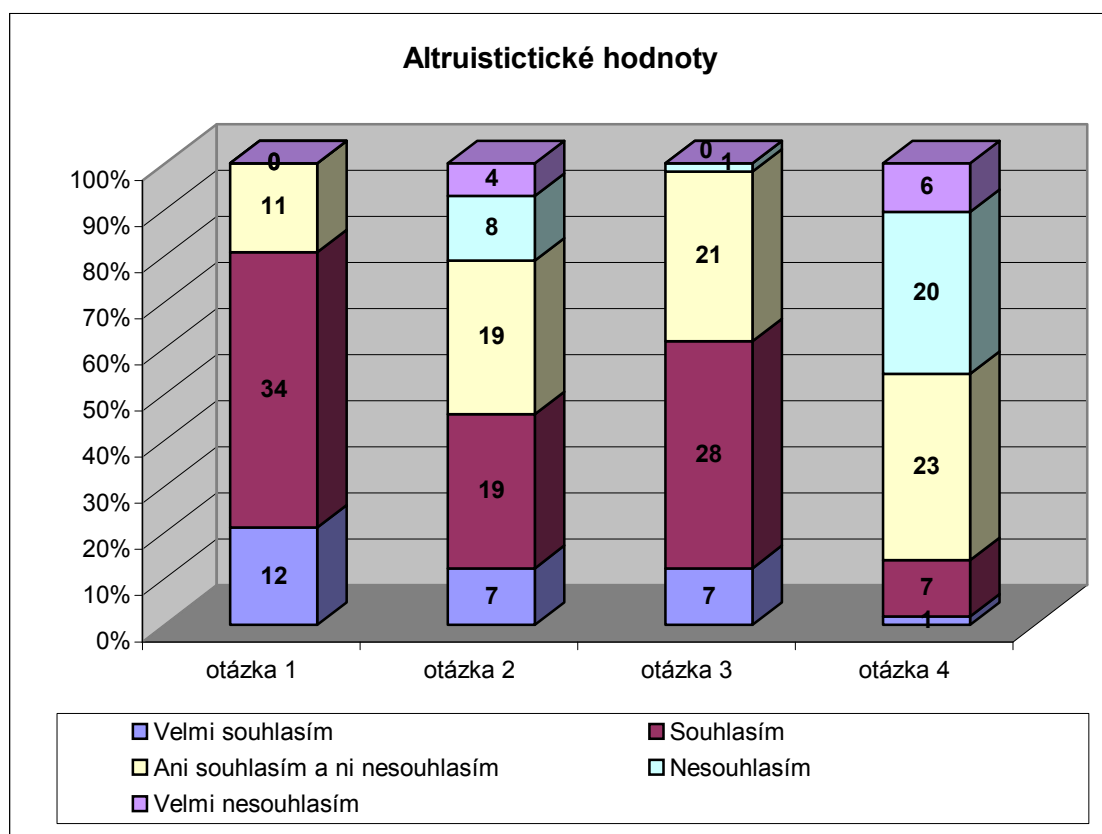
Zdroj: vlastní výzkum

Přibližně polovina respondentů (49 %) získala 8 – 10 bodů, což činí bodový průměr. Téměř jedna třetina (32 %) z celkového počtu 57 respondentů získala 11 a více bodů, tedy nadprůměrný počet bodů. Pod průměrnými hodnotami (7 a méně bodů) se pohybovalo 19 % respondentů.

Průměr získaného počtu bodů u všech 57 respondentů činí **9, 23**. Dá se tedy říci, že u zkoumaného souboru studentů se průměrná hladina altruistické lásky pohybuje v běžných průměrných hodnotách.

4. 2 Altruistické hodnoty (druhá část dotazníku)

Graf 3: Altruistické hodnoty – názory respondentů na výroky, které souvisejí s altruistickými hodnotami (v absolutních hodnotách)

Zdroj: vlastní výzkum

Další část dotazníku, která se zaměřovala na *altruistické hodnoty*, obsahovala také 4 tvrzení (4 otázky), ke kterým respondenti vyjadřovali míru svého souhlasu či nesouhlasu opět následujícím způsobem: velmi souhlasím, souhlasím, ani souhlasím ani nesouhlasím, nesouhlasím a velmi nesouhlasím.

1. Lidé by měli být ochotni pomáhat těm, kdo jsou méně šťastní.

12 respondentů (21 % z celkového počtu 57 respondentů) s tímto tvrzením souhlasilo velmi, 34 (60 %) souhlasilo, 11 respondentů (19 %) se nepřiklonilo ani k souhlasu ani k nesouhlasu. Nikdo nevyužil možnosti s tímto tvrzením nesouhlasit či velmi nesouhlasit.

2. Potřební se musí naučit starat sami o sebe a nespolehat se na jiné.

7 respondentů (12 % z celkového počtu 57 respondentů) s tímto tvrzením souhlasilo velmi, 19 (34 %) souhlasilo, dalších 19 respondentů (34 %) se nemohlo rozhodnout, 8 respondentů (13 %) nesouhlasilo a 4 s tímto tvrzením velmi nesouhlasili (7 %).

3. Osobně pomáhat lidem, kteří se ocitli v těžkostech, je pro mě velmi důležité.

7 respondentů (12 % z celkového počtu 57 respondentů) s tímto tvrzením souhlasilo velmi, 28 respondentů (49 %) souhlasilo, 21 respondentů (37 %) se nemohlo rozhodnout, 1 respondent nesouhlasil (2 %) a velmi nesouhlasil s tímto tvrzením nikdo.

4. V současné době se lidé potřebují starat sami o sebe a ne se příliš trápit starostmi o jiné.

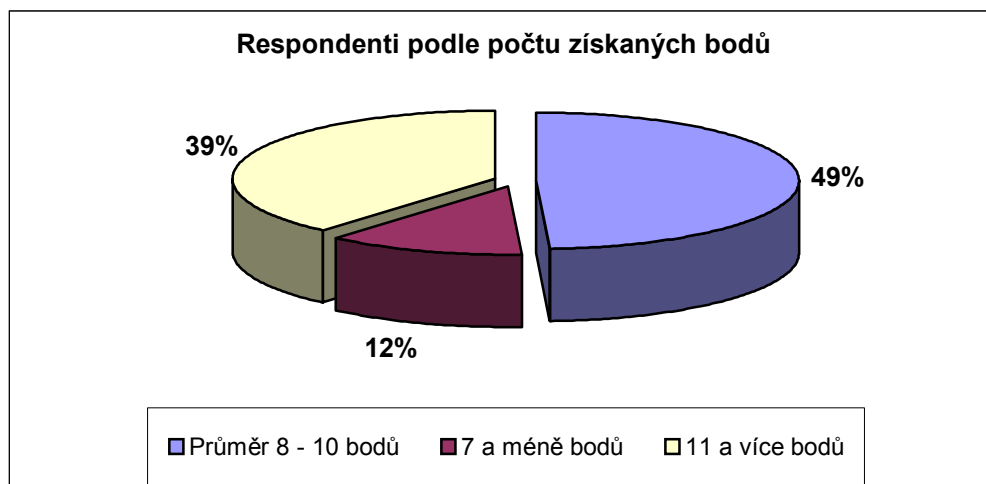
Velmi souhlasil 1 respondent (2 %), 7 souhlasilo (12 %), 23 respondentů (40 %) se nepřiklonilo ani k souhlasu ani k nesouhlasu, 20 nesouhlasilo (35 %) a 6 (11 %) respondentů se vyjádřilo, že s tímto tvrzením velmi nesouhlasí.

Hodnocení:

Každé odpovědi byl přidělen patřičný počet bodů: Velmi souhlasím – 4 body, Souhlasím – 3 body, Ani souhlasím ani nesouhlasím – 2 body, Nesouhlasím – 1 bod, Velmi nesouhlasím – 0 bodů

Norma = 9 bodů, směrodatná odchylka = 1 bod, průměr tedy činí 8 – 10 bodů

Graf 4: Rozdělení respondentů podle celkového počtu získaných bodů (v procentech)

Zdroj: vlastní výzkum

Přibližně polovina respondentů (49 %) získala 8 – 10 bodů, což činí bodový průměr. 22 respondentů (tedy 39 % všech respondentů) získalo nadprůměrný počet bodů a 12 % (tedy 7 respondentů) získalo podprůměrný počet bodů.

Průměr získaného počtu bodů u všech 57 respondentů činí **9, 86**. Dá se tedy říci, že u zkoumaného souboru studentů se průměrná hladina altruistických hodnot blíží horní hranici průměrné hodnoty, kterou činí 10 bodů.

4.2 Altruistické chování (třetí část dotazníku)

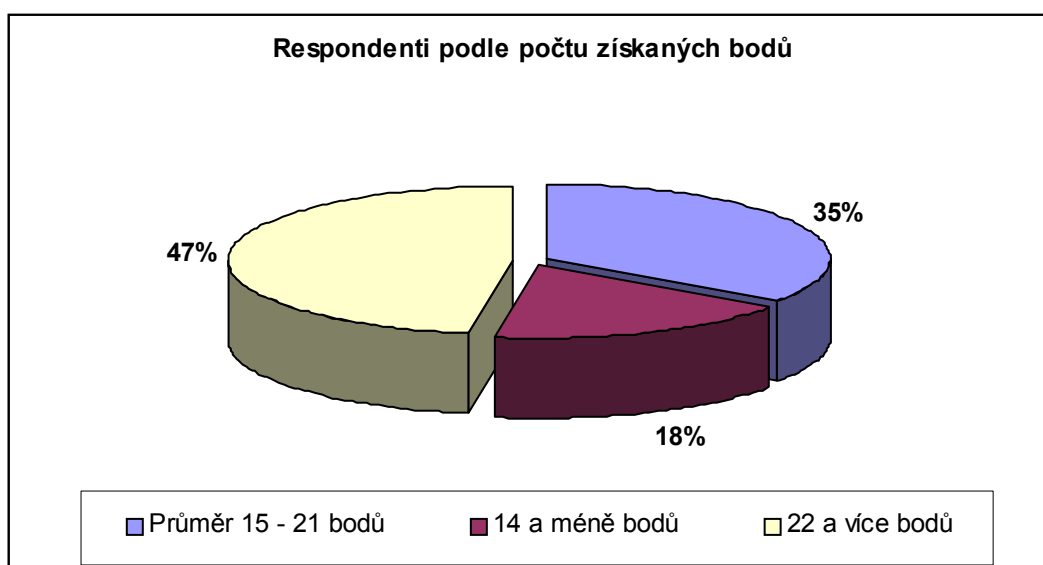
Třetí část dotazníku měří **Altruistické chování** prostřednictvím 15 položek, k nimž se respondenti vyjadřovali na Likertově škále (viz popis metod). Položky obsahovaly např. ochotu darovat krev, poskytnout peníze nebo jídlo bezdomovcům, vykonat dobrovolnickou činnost pro charitu aj.

Hodnocení:

Každé odpovědi byl přidělen opět patřičný počet bodů: Vícekrát během týdne – 5 bodů, Jednou týdně – 4 body, Jednou za měsíc – 3 body, 2 - 3krát během roku – 2 body, Jednou během posledního roku – 1 bod, Ani jednou za poslední rok. – 0 bodů.

Norma = 18 bodů, směrodatná odchylka = 3 body, průměr tedy činí 15 – 21 bodů.

Graf 5: Rozdělení respondentů podle celkového počtu získaných bodů (v procentech)

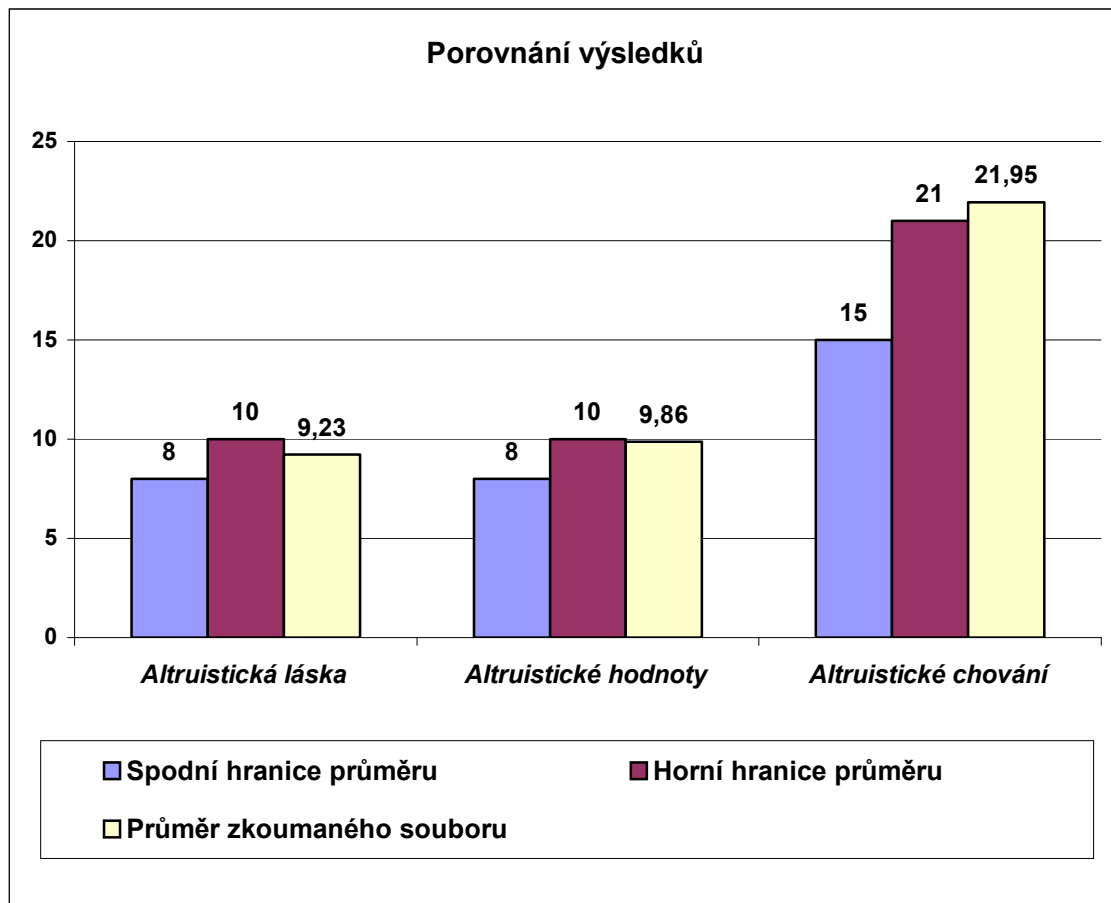

Zdroj: vlastní výzkum

V poslední části dotazníku, která se týkala *altruistického chování*, nasbíralo 20 respondentů (tedy 35 % z celkového počtu 57 respondentů) průměrný počet bodů v rozmezí 15 – 21. Nadprůměrný počet bodů (22 a více) získalo celkem 27 respondentů (47 % – tedy téměř polovina) a 10 respondentů (18 %) se pohybovalo v podprůměrných hodnotách (14 a méně bodů).

Průměr získaného počtu bodů u všech 57 respondentů činí **21,95** (tedy téměř 22) bodů, toto číslo překračuje horní hranici průměru (21 bodů). Z výsledků tedy vyplývá, že u zkoumaného souboru studentů je hladina altruistického chování nepatrně vyšší, než je hladina průměrná.

Graf 6 : Porovnání průměrných hodnot altruistické lásky, hodnot a chování s průměrem zjištěným u zkoumaného vzorku respondentů

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 6 porovnává výsledky respondentů s normami jednotlivých částí dotazníku.

Altruistická láska: Zde norma odpovídala 9 bodům, směrodatná odchylka 1 bodu, průměr tedy činil 8 – 10 bodů. Průměrná hodnota u zkoumaného souboru dosáhla hodnoty 9,23 bodů.

Altruistické hodnoty: Zde norma odpovídala také 9 bodům, směrodatná odchylka 1 bodu, průměr tedy činil 8 – 10 bodů. Průměrná hodnota u zkoumaného souboru dosáhla hodnoty 9,86 bodů, blíží se tedy horní hranici populačního průměru.

Altruistické chování: Zde norma odpovídala 18 bodům, směrodatná odchylka hodnotě 3 bodů, průměr tedy činil 15 – 21 bodů. Průměrná hodnota u zkoumaného souboru dosáhla hodnoty 21,95 (tedy téměř 22) bodů. Výsledky tedy ukázaly, že u zkoumaného souboru studentů je hladina altruistického chování nepatrně vyšší než je hladina průměrná.

5. Diskuse

Výkon pomáhajících profesí zahrnuje především tu oblast bezprostřední odborné práce s lidmi, která je založena na lidském vztahu a pomoci jedinci nebo skupině při řešení různých problémových situací. Klade na pomáhajícího odborníka rozmanité a nezdědka vysoké nároky (**Paulík, 2007**).

Pomáhající profese si vyžadují určité „umění“, pod kterým si můžeme představit např. nadání, zkušenosti, osobní hodnoty a intuitivní tvořivost, s níž pomáhající vstupují do vztahu s klientem a používají v něm svou jedinečnou osobnost jako nástroj své disciplíny. *Talent a náklonnost k pomáhající práci se pokládají za stejně podstatné jako odborné znalosti.* K dalším osobnostním předpokladům se počítá tvořivost a flexibilní důraznost. Podstatnou součástí výkonu praxe je totiž schopnost adekvátního zvažování a hodnocení jak klientů tak i jejich situace, k níž jsou třeba určité znalosti a zkušenosti, zejména pokud klient pochází z odlišného kulturního prostředí. Důležitou úlohu v tomto směru hrají také základní hodnoty nebo filosofie sdílené profesionálním pomáhajícím, tedy jeho osobní pojetí toho, co je vlastně „dobré“ a co „špatné“.

Z každodenní praxe pomáhajících profesí je známo, že pro úspěšný výkon tohoto povolání je nutný předpoklad empatie, vřelosti a opravdovosti ze strany profesionálního pracovníka. Při absenci schopnosti vzhledu do situace klienta, vstřícného zájmu a respektu vůči němu je pracovní vztah ke klientům značně problematický, nemotivující a může zůstat téměř nefunkční (**Řezníček, 2000**).

Při výčtu specifík a zvláštních požadavků na osobnost pracovníka pomáhajících profesí nelze opomenout prosociální chování a altruismus, na který jsem zaměřila svoji bakalářskou práci. Hned v jejím úvodu jsem se věnovala definici a vysvětlení pojmu altruismus. Od úplně jednoduchých a stručných definic, které altruismus popisují jako opak egoismu a lásku k bližním (**Geist, 2000**), až k výkladu, že pod pojmem altruismus se skrývá sebeoslabující a sebezničující chování ve prospěch druhých, které může být zcela racionální či automatické, uvědomělé nebo neuvědomělé a vedené vrozenými emocionálními reakcemi (**Hartl, Hartlová, 2000**).

Ve své bakalářské práci jsem se nezaměřila přímo na altruismus u pracovníků pomáhajících profesí, ale na altruismus u studentů, kteří se teprve pro výkon pomáhající profese připravují. A protože téměř každý obor Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity vzdělává budoucí pomáhající pracovníky, sehnat výzkumný soubor pro bakalářskou práci nebylo nijak složité. Musím poznamenat, že studenti se vyplňování dotazníku altruismu ujali velmi ochotně a zodpovědně, svědčí o tom i 88 % návratnost dotazníků. Se sběrem dat jsem tedy neměla žádné větší obtíže.

Použitý dotazník se skládal ze tří částí – Altruistická láska – Altruistické hodnoty – Altruistické chování. Výsledky týkající se altruistické lásky popisují první dva grafy. *Graf 1* znázorňuje postoj respondentů k jednotlivým tvrzením vyjadřujícím altruistickou lásku. *Graf 2* pak ukazuje, kolik respondentů dosáhlo za tuto část dotazníku bodového průměru (49 %), kolik skončilo pod spodní hranicí průměru (19 %) a kolik získalo nadprůměrný počet bodů (39 %).

Altruistické hodnoty jsou popsány v *Grafu 3 a Grafu 4*. Znázorňují opět postoj respondentů k výroky vyjadřujícím altruistické hodnoty a rozdělení respondentů podle získaného počtu bodů. Přibližně polovina respondentů (49 %) získala 8 – 10 bodů, což činí bodový průměr. 22 respondentů (tedy 39 % všech respondentů) získalo nadprůměrný počet bodů a 12 % (tedy 7 respondentů) získalo podprůměrný počet bodů.

Altruistické chování (poslední část dotazníku) je shrnuto v *Tabulce 1*, v ní jsou uvedené činnosti ve prospěch či pomoc druhým a také jak často respondenti tyto činnosti během posledního roku konali. *Graf 5* pak opět znázorňuje rozdělení respondentů podle celkového počtu získaných bodů. 20 respondentů (tedy 35 % z celkového počtu 57 respondentů) nasbíralo průměrný počet bodů v rozmezí 15 – 21. Nadprůměrný počet bodů (22 a více) získalo celkem 27 respondentů (47 % - tedy téměř polovina) a 10 respondentů (18 %) se pohybovalo v podprůměrných hodnotách (14 a méně bodů). Celkové porovnání výsledků ze všech tří částí dotazníku popisuje *Graf 6*. Zde jsou názorně srovnány výsledky zjištěné u studentů s průměrem u populace. Altruistická láska se pohybuje v průměrové normě, altruistické hodnoty též, blíží se však ještě více k horní hranici průměrové normy. Průměr získaného počtu bodů za altruistické chování u studentů je dokonce nepatrně vyšší než populační průměr.

Diplomová práce s názvem *Prosociální chování u zdravotních sester*, která byla vypracovaná na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity Bc. Kateřinou Kocmichovou v roce 2007, se zabývala empatií, altruismem a afiliací u zdravotních sester. Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že zdravotní sestry skutečně vykazují vyšší míru empatie, altruismu a afiliace než ženy, které nepracují v pomáhajících profesích. Ale ani v tomto výzkumu nebyl rozdíl mezi výsledky zdravotních sester a výsledky kontrolního souboru nijak markantní (**Kocmichová, 2007**).

Domnívám se, že výsledky zkoumaného souboru studentů se dají považovat za uspokojivé. Pokud by nastala situace, že by výsledky výrazně převyšovaly normu, mohlo by vyvstat podezření, že dotazníky nebyly vyplněny pravdivě, že respondenti odpovídali s přehnanou touhou být ti nejlepší, „nejaltruističtější“, což by v sobě neslo určité znaky egoismu. Je důležité, aby pomáhající opustili představu, že oni sami jsou ztělesněná pomoc, a uvědomili si, že jsou pouzí prostředníci k pomoci. Je sice těžké smířit se s rolí pouhého nástroje pomoci, ale je to jediný způsob jak se přestat zmítat mezi pocity nemohoucnosti a všemohoucnosti (**Kopřiva, 2000**).

Myslím si, že příliš přehnaný altruismus a altruistické chování by také mohly přijít do rozporu s pravidly a hranicemi pomáhajících profesionálů. Je na každém pomáhajícím, aby si hned v začátcích vybudoval svojí roli a svoje hranice. Hranice je důležitým dělítkem, které určuje kompetence dvou celků, které vstupují do vzájemného působení. Tato hranice mezi pracovníkem a klientem může být porušena například tím, že si pracovník počíná tak, jako by klient nebyl autonomním jedincem, ale jako kdyby plně závisel na jeho péči a potřeboval, aby za něj pracovník snad i dýchal. Výstižně tento stav komentuje Schmidbauer: *Má rád svého bližního, místo sebe samého* (**Schmidbauer, 1992 podle Kopřiva, 2000**). A právě zde se může stát, že nadměrná péče klienta více oslabuje, než aby mu prospívala. Taková pomoc se mívá účinkem, protože ho udržuje pod jeho potenciálem samostatnosti a může ho až invalidizovat. Nelze opomenout, že takovýmto chování pomáhající pracovník oslabuje i sám sebe. Obětuje se sice pro klienty rád, ale zároveň je to pro něj něčím, co mu život ztrpčuje a činí těžkým.

Pomáhající, kteří už jsou nějaký čas v praxi, moc dobře vědí, že klienti jsou velice vynalézaví při „útocích“ na hranice profesionální role. Pomáhající si proto musí umět svoje stanovené hranice také ochránit. Toho je docíleno tréninkem asertivity, který může být někdy považován za nemorální nácvik egoismu. Mezi základní asertivní dovednosti patří: umět dát najevo své požadavky a také na nich trvat, nebát se nesouhlasit, nestydět se o něco požádat, umět vyjádřit kompliment (**Kopřiva, 2000**).

Není pochyb, že altruismus neodmyslitelně patří mezi důležité a nepostradatelné charakteristiky osobnosti pracovníků pomáhajících profesí a tedy i studentů pomáhajících profesí. Avšak i zde platí upozornění „*všeho s mírou*“. Pomáhající by měl být altruistou nejen v prvních pár letech své pracovní kariéry, kterou zahajuje pln nadšením, elánu a optimismu, ale po celou dobu svého profesního působení. Příliš přehnaný altruismus v začátcích by postupně mohl vést k citovému vyčerpání a stát se tak jedním z řady faktorů, které v pozdější době mohou podmínit vznik burn – out syndromu, tedy syndromu vyhoření, který můžeme ve zkratce popsat jako ztrátu motivace, vyhasínání empatie a citlivého přístupu k lidem. A velkým paradoxem je, že syndrom vyhoření postihuje především právě ty lidi, kteří své povolání začínají s nadšením, velkým pracovním nasazením a ideály a kteří rozhodně empatii, citlivý přístup k lidem a altruismus nepostrádají (**Žižková, 2007, Kallwass, 2007**). Tuto cestu vedoucí k vyhoření popisuje Karel Kopřiva jako „ztrátu ideálů“. „*Ten, kdo hoří, může vyhořet*“ (**Kopřiva, 2000**).

Pomáhající profese v sobě opravdu mají jistou přitažlivost a právě ta vede a motivuje mladé jedince ke studiu pomáhajících profesí a posléze i k zaměstnání v pomáhající sféře. Pomáhající profese může nadchnout a „pohlit člověka celého“, může být životním smyslem a filozofií pomáhajícího jedince, může pozitivně naplňovat jeho život a být mu uspokojením. Paradoxně se ale může stát i něčím, co ho připravuje o ideály, oslabuje, vyčerpává a demotivuje. Zda bude mít práce v pomáhající sféře na jedince spíše pozitivní nebo spíše negativní vliv a dopad, záleží na mnoha faktorech. Jednak jsou to jeho osobnostní vlastnosti, kam můžeme zařadit empatii, altruismus, asertivitu, míru frustrační tolerance a mnoho dalších. Také sem můžeme zahrnout schopnost sebepoznání, sebezkušenosti, a sebereflexe. V neposlední řadě je velmi

důležitá a nepostradatelná supervize v pomáhajících profesích. Do práce pomáhajícího se také promítá celý jeho přístup k životu a druhým lidem.

V diskusi jsem se snažila upozornit nejen na potřebnost a nepostradatelnost altruismu u pomáhajících pracovníků a studentů pomáhajících profesí, ale také rizika a negativní dopady přehnaného nebo špatně využívaného altruismu jak na klienta, tak i na pracovníka.

6. Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce na téma „*Altruismus u studentů připravujících se na pomáhající profese*“ bylo zmapování vybraných osobnostních charakteristik, především altruismu, které souvisejí s volbou budoucího povolání ve sféře pomáhajících profesí. Domnívám se, že cíl práce byl splněn.

H: *Studenti pomáhajících profesí vykazují zvýšenou hladinu altruismu ve srovnání s populačním průměrem* byla potvrzena.

Kvantitativní výzkum provedený pomocí dotazníků na souboru studentů Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity ukázal, že studenti pomáhajících profesí opravdu vykazují nepatrně zvýšenou hladinu altruismu. Rozdíl ovšem nebyl nijak výrazný. Zaměříme-li se konkrétně na výsledky zkoumající altruistickou lásku, tak se studenti téměř shodovali s normou. Podobně tomu tak bylo i u výsledků, které mapovaly altruistické hodnoty. Ty kopírovaly horní hranici průměru. Pouze na altruistickém chování je možné pozorovat rozdíl, kdy studenti pomáhajících profesí ve srovnání s normou opravdu vykazují zvýšenou hladinu altruismu.

Práce může sloužit k hlubšímu pochopení pomáhajících profesí jak pro lidi, kteří pracují mimo tuto sféru, tak i pro samotné pomáhající pracovníky a studenty pomáhajících profesí. Může sloužit také jako inspirace budoucím bakalářským a diplomovým pracím, které by se zabývaly dalším studiem altruismu v kontextu s pomáhajícími profesemi.

Mě osobně vypracování bakalářské práce pomohlo hlouběji nahlédnout do problematiky pomáhajících profesí, více si uvědomit klady a zápory spojené s profesionálním pomáháním, a také mě vedlo k zamyšlení, jak bych se do budoucna k výkonu pomáhající profese měla postavit já osobně, aby výsledek byl co nejefektivnější.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BÁRTLOVÁ, S. - SADÍLEK P. - TÓTHOVÁ, V. *Výzkum a ošetřovatelství*. 2. vyd. Brno: NCO NZO, 2008. 185 s. ISBN 978-80-7013-467-2.
2. BLACKMOREOVÁ, S. *Teorie memů*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 236 s. ISBN 80-7178-394-3.
3. BOLDIŠ, P. – Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: část 1 – citace: metodika a obecná pravidla [online]. Verze 3.3. ©1999-2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004. URL:<<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.
4. BOLDIŠ, P. – *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN 690 a ČSN ISO 690: část 2 – modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. [online]. Verze 3.0 (2004). ©1999-2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004. URL: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.
5. DAWKINS, R. *Sobecký gen*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2003. 320 s. ISBN 80-204-0730-8.
6. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 374 s. ISBN 80-7066-822-9.
7. GEIST, B. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Vodnář, 2000. 426 s. ISBN 80-86226-07-7.
8. HARTL, P. – HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-x.

9. HAWKINS, P. - SHOHET, R. *Supervize v pomáhajících profesích*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 208 s. ISBN 80-7178-715-9.
10. HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 165 s. ISBN 80-7178-415-x.
11. HEWSTONE, M. – STROEBE, W. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 776 s. ISBN 80-7367-092-5.
12. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. 224 s. ISBN 80-7254-329-6.
13. KALLWASS, A. *Syndrom vyhoření v práci a osobním životě*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-299-7.
14. KOČMICOVÁ, Kateřina. *Prosociální chování u zdravotních sester*. České Budějovice, 2007. 95 s. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity na katedře Psychiatrie a psychologie. Vedoucí práce Doc. PhDr. Helena Zášková, CSc.
15. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 2. vyd. Praha: Portál, 1997. 152 s. ISBN 80-7178-150-9.
16. KOUKOLÍK, F. *Sociální mozek*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 269 s. ISBN 80-246-1242-9.
17. KOUKOLÍK, F. *Proč se Dostojevskij mýlil?* 1. vyd. Praha: Galen, 2007. 216 s. ISBN 978-80-7262-482-9.

18. KOZLOVÁ, L. *Výzkum v sociální oblasti* [online]. Publikováno 2007 [cit. 2008-02-10] URL: <<http://www.eamos.cz/amos/ksb/index.php?fak=zs&identifik=ksb>>.
19. KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 196 s. ISBN 80-7178-835-x.
20. MICHEL, G. F. - MOOREOVÁ, C. L. *Psychobiologie: biologické základy vývoje chování*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 480 s. ISBN 80-7178-116-9.
21. MLČÁK, Z. *Altruistické jednání a možnosti jeho rozvoje v podmínkách současné české školy*. sborník z21 [online]. Brno 2006 [cit. 2008-02-10]. URL: <http://www.ped.muni.cz/z21/sbornik_06/pdf/026.pdf>.
22. MLČÁK, Z. – ZÁŠKODNÁ, H. *Analýza vztahu mezi prosociálními tendencemi, empatií a pětifaktorovým modelem osobnosti u studentek pomáhajících oborů* [online]. Publikováno 8. 12. 2006 [cit. 2008-02-10]. URL: <<http://conferences.jcu.cz/affiliation2006/Articles/mlcak/>>.
23. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. 228 s. ISBN 80-200-0690-7.
24. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. 270 s. ISBN 80-200-0592-7.
25. NIETZSCHE, F. *Ranní červánky*. 1. vyd. Praha: Aurora, 2004. 255 s. ISBN 80-7299-077-2.
26. PAULÍK, K. *Empatie, afiliace, prosociální chování a pracovní zátěž v pomáhajících profesích* [online]. Publikováno 3. 3. 2007 [cit. 2008-03-03]. URL: <<http://conferences.jcu.cz/affiliation2006/Articles/paulik/>>.

27. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. 1. vyd. Praha: Slon, 2000. 80 s. ISBN 80-85850-00-1.
28. SAUNDERS, E. *O altruismu* [online]. Publikováno 8. 12. 2006 [cit. 2008-02-10]. URL:<<http://conferences.jcu.cz/affiliation2006/Articles/saunders/>>.
29. SCHMIDBAUER, W. *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-312-9.
30. SILLAMY, N. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Larouse, 2001. 246 s. ISBN 80-244-0249-1.
31. SLAMĚNÍK, I. – VÝROST, J. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: ISV, 1997. 454 s. ISBN 80-85866-20-x.
32. SLOVÁK, P. Altruisté v pomáhajících profesích. *PSYCHOLOGIE DNES*. Praha : 2006, roč. XII, č. 4, s. 20 – 21. ISSN 1212-9607.
33. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: Slon, 2007. 128 s. ISBN 978-80-86429-36-6.
34. WILSON, E. O. *O lidské přirozenosti*. 2. vyd. Praha: NLN, 1993. 247 s. ISBN 80-7106-076-3.
35. ŽIŽKOVÁ, B. *Empatie a syndrom vyhoření v pomáhajících profesích*. [online]. Publikováno 3. 3. 2007 [cit. 2008-05-03]. URL:<<http://conferences.jcu.cz/affiliation2006/Articles/zizkova/>>.

8. Klíčová slova

- altruismus
- altruistické chování
- empatie
- pomáhající profese
- prosociální chování

9. Přílohy

1. Příčina altruismu – Friedrich Nietzsche
2. Etický kodex sociálních pracovníků České Republiky

Příčina altruismu – Friedrich Nietzsche

„Vcelku vzato lidé dosud o lásce mluvili proto tak emfaticky a tak ji vynášeli do nebe, že jí měli málo a nikdy se toho pokrmu nesměli nasytit: tak se jim stala *pokrmem bohů*. Kéž by jednou nějaký básník předvedl na utopickém obraze *všeobecnou lidskou lásku* jako uskutečněnou: zajisté by musel popisovat trýznivý a směšný stav, jaký Země dosud nespátřila. Každý by tu byl obletován, obtěžován a vyhledáván nikoli jedním milujícím, jako se to děje nyní, nýbrž tisíci, ba úplně každým, v důsledku nepotlačitelného pudu, který by pak lidé proklínali a zatracovali právě tak, jako starší lidstvo sobectví; a básníci onoho stavu, kdyby je lidé nechali v klidu básnit, by nesnili o ničem jiném, než o blažené minulosti bez lásky, o božském sobectví, o kdysi na Zemi ještě možné samotě, nerušenosti, neoblíbenosti, nenáviděnosti, opovrženosti a jak jen se jmenuje celá ta nízkost našeho milého zvířecího světa, ve kterém žijeme.“

NIETZSCHE, F. *Ranní červánky*. 1. vyd. Praha: Aurora, 2004. 256 s. ISBN 80-7299-077-2

ETICKÝ KODEX SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČESKÉ REPUBLIKY

Etický kodex byl schválen plénem Společnosti sociálních pracovníků 19. 5. 2006 a nabývá účinnosti od 20. 5. 2006.

1. Etické zásady

1. 1. Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v **dokumentech relevantních pro praxi** sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a **dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách**. Dále se řídí Ústavou, Listinou základních práv a svobod a dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů odvíjejí.

1. 2. Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, **pohlaví, rodinný stav**, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.

1. 3. Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob.

1. 4. Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.

1. 5. Sociální pracovník **dává přednost** profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.

2. Pravidla etického chování sociálního pracovníka

2. 1. Ve vztahu ke klientovi

2. 1. 1. Sociální pracovník **podporuje své klienty k vědomí** vlastní odpovědnosti.

2. 1. 2. Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.

2. 1. 3. Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. **Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporuje jejich zmocnění.**

2. 1. 4. Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (zejména nezletilé děti) nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. **V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy,** umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.

2. 1. 5. Sociální pracovník **podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek** sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnáni, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.

2. 1. 6. Sociální pracovník **podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.**

2.1.7. Sociální pracovník je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci. Sociální pracovník jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí.

2. 2. Ve vztahu ke svému zaměstnavateli

2. 2. 1. Sociální pracovník odpovědně plní své povinnosti vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli.

2. 2. 2. V zaměstnavatelské organizaci spolupůsobí při vytváření takových podmínek, které umožní sociálním pracovníkům v ní zaměstnaným přijmout a uplatňovat závazky vyplývající z tohoto kodexu.

2. 2. 3. Snaží se ovlivňovat sociální politiku, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování ve své zaměstnavatelské organizaci s ohledem na co nejvyšší úroveň služeb poskytovaných klientům.

2. 3. Ve vztahu ke kolegům

2. 3. 1. Sociální pracovník respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků. Vyhledává a rozšiřuje spolupráci s nimi a tím zvyšuje kvalitu poskytovaných sociálních služeb.

2. 3. 2. Respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů a ostatních odborných a dobrovolných pracovníků. Kritické připomínky k nim vyjadřuje na vhodném místě vhodným způsobem.

2. 3. 3. Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena.

2. 4. Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti

2. 4. 1. Sociální pracovník dbá na udržení a zvyšování prestiže svého povolání.
2. 4. 2. Neustále se snaží o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.
2. 4. 3. Působí na to, aby odbornou sociální práci prováděl vždy kvalifikovaný pracovník s odpovídajícím vzděláním.
2. 4. 4. Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání a výcvik, což je základ pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.
2. 4. 5. Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.
2. 4. 6. Sociální pracovník spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.

2. 5. Ve vztahu ke společnosti

2. 5. 1. Sociální pracovník má právo i povinnost upozorňovat širokou veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.
2. 5. 2. Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.
2. 5. 3. Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.
2. 5. 4. Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám.
2. 5. 5. Sociální pracovník působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.
2. 5. 6. **Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu.**

Etické problémové okruhy

Tyto problémové okruhy by měly být rozpracovány v rozšířeném kodexu, který by byl zaměřen na specifika sociální práce v různých oblastech. Sociální práce s jednotlivcem, rodinami, skupinami, komunitami a organizacemi vytváří pro sociálního pracovníka situace, ve kterých musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i eticky rozhodovat. Sociální pracovník eticky uvažuje při sociálním šetření, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o

použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správních postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledků na klientův život.

A. Základní etické problémy jsou:

- kdy vstupovat či zasahovat do života občana a jeho rodiny, skupiny či obce (např. z hlediska prevence či sociální terapie společensky nežádoucí situace)
- kterým sociálním případům dát přednost a věnovat čas na dlouhodobé sociálně výchovné působení
- kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití
- kdy přestat se sociální terapií, poskytováním služeb a dávek sociální pomoci

B. Další problémové okruhy, které se občas vyskytují a vyžadují etické hodnocení a rozhodování vyplývají z následujících situací, kdy loajalita sociálního pracovníka s klientem se dostane do střetu zájmů

- při konfliktu zájmu samotného sociálního pracovníka se zájmem klienta
- při konfliktu klienta a jiného občana
- při konfliktu mezi institucí či organizací a skupinou klientů
- při konfliktu zájmu klientů a ostatní společnosti
- při konfliktu mezi zaměstnavatelem a jeho sociálními pracovníky

C. Sociální pracovník má ve své náplni roli pracovníka, který klientům pomáhá a současně má klienty kontrolovat. Vztahy mezi těmito protichůdnými aspekty sociální práce vyžadují, aby si sociální pracovníci vyjasnili etické důsledky kontrolní role a do jaké míry je tato role přijatelná z hlediska základních hodnot sociální práce.

Postupy při řešení etických problémů

1. Závažné etické problémy budou probírány a řešeny ve skupinách pracovníků v rámci Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále jen Společnost). Sociální pracovník má mít možnost:

diskutovat, zvažovat a analyzovat tyto problémy ve spolupráci s kolegy a dalšími odborníky, event. i za účasti stran, kterých se týkají.

2. Společnost může doplnit a přizpůsobit etické zásady pro ty oblasti terénní sociální práce, kde jsou etické problémy komplikované a závažné.

3. Na základě tohoto kodexu je úkolem Společnosti pomáhat jednotlivým sociálním pracovníkům analyzovat a pomáhat řešit jednotlivé problémy.

SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. *Etický kodex sociálních pracovníků ČR* [online]. Publikováno 24. 10. 2006 [cit. 2008-05-15]. URL:< <http://sspcr.unas.cz/?q=node/13>>.